

УДК 37.016 : 811.161

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОЇ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ В ШКОЛІ

Тетяна ГРОМКО (Кропивницький)

*Тамарі Іванівні Поляруш, співавторові «Словника народних географічних термінів Кіровоградщини»,
вчителю пошани до діалектного слова присвячую*

На сучасному етапі діяльність учителя-філолога пов'язана з упровадженням нової методики вивчення української мови, що сприятиме формуванню у школярів високої загальномовної ерудиції, умінню осмислювати проблеми діалектології як цілісної системи наукових знань, а також знайомитиме учнів з особливостями розвитку матеріальної і духовної культури краю. У статті подано інноваційні підходи до дослідження місцевої діалектної лексики, запропоновані завдання можуть стати у нагоді для вивчення окремих тем української мови в шкільному курсі. У зв'язку з недостатнім вивченням окремої із цих ланок постає необхідність поповнення наукового обігу діалектними даними говірок Кіровоградської області.

Ключові слова: методика вивчення говорів, загальномовна ерудиція, говірка, діалектне явище, місцевий говір, діалектна лексика, словник говірки.

Tetiana Hromko

INNOVATIVE GOING IS NEAR RESEARCH OF LOCAL DIALECTAL VOCABULARY AT SCHOOL

An insignificant place is taken in the school course of Ukrainian to the study of dialectal vocabulary. It testifies to the necessity of development of the system of effective methods and methodical receptions which would provide a deep comprehension the students of lexical material of manners of speaking.

As practice shows, during working of dialectal vocabulary at school teachers yet and today meet with difficulties. Mostly reasons them clear. It first of all weak theoretical knowledge from dialectology, to apply the lack of ability them in-process above language material of certain manner of speaking. Often enough teachers eradicate dialecticisms from the language of schoolchildren, only replacing the words of manner of speaking them by literary accordances, id est avoid necessary explanations.

On the modern stage activity of teacher-philologist is related to introduction of new methodology of study of Ukrainian which will assist forming for the schoolchildren of high common erudition, to ability to comprehend the problems of dialectology as an integral system of scientific knowledge, and also will acquaint students with the features of development of material and spiritual culture of edge. The article gives the innovative going near research of local dialectal vocabulary. In connection with the insufficient study of separate from these links the necessity of addition to the scientific appeal appears by dialectal data of manners of speaking of the Kirovohrad area.

In higher forms the dialects of Ukrainian are studied at comparatively higher scientific level. Students hear about the lexical, phonetic and morphological features of north (Polissia), south-west and south-east dialects. True, in textbooks on Ukrainian, even in profile, information about the marked dialectal systems is expounded briefly.

Positive consequences can be attained only then, when the study of vocabulary of manners of speaking is conducted constantly and systematic, when this work has various forms. An acquaintance with a dialectal vocabulary connection can have with educational-educator activity of both all pedagogical collective of school and countrymen, people which are sincerely interested in etymology, by the culture of speech and other Exactly at such terms research of local dialectal vocabulary and students, and teachers, will be able deeply to learn the dictionary of native manner of speaking, become familiar with the features of development of material and spiritual culture of edge.

Key words: *methodology of study of manner of speaking, common erudition, manner of speaking, dialectal phenomenon, local manner of speaking, dialectal vocabulary, dictionary of manner of speaking.*

Загальновідомо, що мовні особливості говірок вивчаються в курсі «Українська діалектологія», який посідає важливе місце в системі лінгвістичної освіти вчителя-філолога [1, с. 8]. Поглиблене опрацювання специфіки діалектної мови розвиває навички теоретичного осмислення різноманітних проблем: з'ясувати тенденції формування загальнонародної мови, зрозуміти і пояснити процеси змін, які відбувалися у фонетичній системі, граматичній будові і лексичному складі сучасної української мови.

Сьогодні актуальним є вивчення різних розділів лексикології. Перед учителем стоїть завдання поповнити власні знання з цієї галузі лінгвістики,

засвоїти сучасну методику вивчення української лексики. Готуючись до уроку, словесник повинен продумати, як пояснити учням явища, які відбувалися й відбуваються нині в унормованій і говірковій лексиці.

В останні роки помітно зросла увага вчених до діалектної лексики як об'єкта дослідження. «Евристична цінність діалектних даних постійно зростає у зв'язку з розширенням сфер їх використання, насамперед для розв'язання глото- і етногенетичних проблем, в етимологічних, історико-семасіологічних, ономастичних дослідженнях, для з'ясування окремих проблем етнографії, фольклористики, літературознавства» [3, с. 3]. Тому формування високої кваліфікації вчителя-філолога має супроводжуватися різноманітними формами роботи з мовним матеріалом говірок, насамперед лексичним [2, с. 18].

Як показує практика, під час опрацювання діалектної лексики в школі вчителі ще й сьогодні зустрічаються з труднощами. Здебільшого причини їх зрозумілі. Це насамперед слабкі теоретичні знання з діалектології, невміння застосувати їх у роботі над мовним матеріалом певної говірки. Досить часто вчителі викорінюють діалектизми з мови школярів, лише замінюючи говіркові слова їх літературними відповідниками, тобто уникають необхідних пояснень [6, с. 51]. Інколи лексичні помилки, спричинені діалектним оточенням, просто ігноруються.

У шкільному курсі української мови вивченню діалектної лексики відведено незначне місце. Зокрема, на початковому етапі учні ознайомлюються з поняттям «діалектні слова», не вивчаючи особливості семантики їх виникнення та функціонування в говорах. А в старших класах, коли з'ясовуються загальні закономірності розвитку діалектів української мови, вчителі лише фрагментарно зупиняються на з'ясуванні структурних ознак лексичного рівня. Усе це свідчить про необхідність розробки системи ефективних методів і прийомів, які б забезпечили глибоке осмислення учнями лексичного матеріалу говірок.

Необхідно до програми з української мови включити такі теми: «Характеристика місцевої говірки», «Мова рідного краю та її місце серед діалектів України», «Культура мови учнів та говіркові елементи в їхньому мовленні», «Місцева говірка в українській літературній мові» та інші. Такі теми спрямували б словесника й учнів на уважніше ставлення і до говіркового оточення, і до загальної мовної культури [8, с. 57].

Учитель-словесник може розробити систему контрольних питань до тієї чи тієї теми уроку, запропонувати учням виконати ряд додаткових завдань. Наприклад, висвітлюючи навчальний матеріал розділу «Лексика», учитель пояснює такі питання, як лексичне значення слова, його багатозначність, пряме й переносне значення, синоніми, антоніми, омоніми. Однак не згадуються лексеми, поширені в українських говірках. Проте відомо, що школярі досить часто вживають діалектні слова в усному і писемному мовленні. Тому вчителю варто продумати такі види роботи, які б сприяли засвоєнню учнями літературної норми вживання слів – по-перше; по-друге, допомогти їм зрозуміти ті явища, які відбуваються у системі діалектної лексики, усвідомити, що народні говори – це живильне джерело літературної мови [14, с. 13].

Опрацьовуючи навчальний матеріал розділу «Лексика» в умовах місцевих говорів можна запропонувати школярам наведені нижче вправи.

1. Складіть словничок діалектних слів вашої говірки, вказавши, як називаються *ожеледиця, димар, горище, лопата для копання, рядно, гудзик, півень, курчата, поросята, корова, яка вперше отелилася, перше молоко від молоді корови, старий кінь, безрога корова* та ін.

2. До поданих слів доберіть синоніми (діалектизми), які вживаються у вашій місцевості.

Вікно, сковорода, квасоля, картопля, шосе, ковзани, жити, говорити, криниця, драбина, чекати, красивий, сумний, сміливий.

3. У поданих групах синонімів знайдіть слова, які не становлять літературної норми. З'ясуйте, чи вживаються вони у вашій місцевості.

Баба, бабуня, бабця, бабушка; хата, будинок, дій, оселя, хібарка, халупа; чорногуз, бузьок, лелека, бусел; дируни, картофляники, паляниці, картопляники; гишки, холодець, студенець; парове, сире, сирве, тепле, парне, свіже (щойно здоєне молоко); соняшник, сонечник, сонях; комин, димник, груба, вивод, димар; вродливий, ладний, красивий, чепурний, хороший, пригожий, файний (про зовнішність людини).

4. Складіть речення зі словами *кімната, листя, короп, тканина, одяг, вітер, щока*. Скажіть, які б лексеми замість наведених вжили люди старшого віку у вашій місцевості.

5. Перепишіть речення. Підкресліть діалектизми. Поясніть їх значення. Доберіть до говіркових слів літературні відповідники.

1. *Коби* мені крильця мати, соколом злетіти. 2. Ой літав *би-м*, ой літав *би-м* щодень і щоночі. 3. Як голос *меж* горами, щастя розбилося (М.Шашкевич). 4. Саме в цю мить загули вівчарі в трембіти, заговорила *маржина* всіма голосами, загавкали *котюги* (В.Гжицький). 5. Витягалось найкраще *лудіне*, нові крашанки, писані, *череси і табівки*, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, *черлені* хустки шовкові і навіть пишна білосніжна *гугля*, Іван теж дістав нову *кресаню* і довгу *дзюбню*, що біла його по ногах (М.Коцюбинський). 6. Марійка стояла коло столу і *завивала* в якусь хустину *горнець* із борщем, що хлопці його мали взяти в *бурдей* (О.Кобилянська).

Для довідок: лудіне – одежа, гугля – верхній одяг з білого сукна, дзюбня – торба, завивати – згортати, горнець – горщик, бурдей – землянка, маржина – худоба, котюга – собака.

6. Прокоментуйте висловлювання І. Франка і вкажіть, які слова чи вирази, на вашу думку, змінили свій нормативний статус.

Українська мова наслідком свого історичного розвою має загалом мало діалектів. На великій просторі між Кубанню, Доном та Сяном протягом усієї історії українського народу йшли рухи людності то зі сходу на захід, то з заходу на схід, і в тім ненастаннім руху, що тягся аж до половини XIX в., ніяк і

ніде було виробитися діалектам, що постають лише в місцях, відокремлених і відірваних від руху. От тим-то бачимо, що властиві діалекти української мови проявляються в небагатьох забутих кутах: у болотах Піниціни та в Карпатських горах і на Закарпатській Русі...

У старших класах значно розширюються можливості для роботи з лексикою говірок. Розкриваючи власне мовознавчі питання, учитель пов'язує матеріал народнорозмовної лексики з питаннями літературознавства: пояснює учням роль діалектних слів у художньому творі (для віддзеркалення колориту певної місцевості, змалювання процесів праці, побуту людей, відтворення мови дійових осіб та ін.), пропонує виписати з вивчених творів говіркові лексеми, групуючи їх за місцем поширення на українській етномовній території.

Учитель-філолог має можливість вивчати мову говірок, безпосередньо спілкуватися з місцевими жителями. Саме він зможе визначити найважливіші ознаки мовлення краян на фонетичному, морфологічному, синтаксичному і лексичному рівнях. Одним із найефективніших прийомів фіксації діалектного матеріалу є диктофонний запис зв'язного тексту. Тому добре було б, щоб у вчителя-словесника була зібрана фонотека, у якій були б тексти різної тематики. Тоді можна учням пропонувати таку вправу.

* Прослухайте диктофонний запис розповіді жителів вашого села. Знайдіть у тексті говіркові слова. Доберіть, де це можливо, до діалектної лексики відповідники з літературної мови.

[¹n'iz'n'im/ ¹l'itom odkri^evaⁱjⁱca o¹xota na¹ka¹ch'ku / ch'as'¹t'ish us'ogo
¹y¹pos¹l'edn'u n'¹jatn¹ic'yu ch'¹i¹subotu// no¹per^ed cim nada pri^egotovi^eca
do¹otk¹rit'ija/ kupit' otst¹r'eloshn'i/ zar'a¹dit' pat¹ron'iy// vich'¹estit'
ru¹zho// bu¹va na¹jide/ pove¹n d'v'ir/ rodi^ech'iy/ dru¹z'e¹i/ ob¹sudi^em/ ku¹di i¹ti/
bude¹m/ або i/ n'ide¹m na/ m'isce/ ob¹divi^emos'a n'leso// nu/ ce u¹ch'astok vo¹di
ta¹kij/ bez och'iretu// novi^ebi^erajim sob'i m'ic'¹ca// kazhdij poz¹nach'iet' sv'ii/
nomi^er/// ¹perшу ne¹d'ilyu si^ezona/ o¹xoti yak¹ta¹koji ne¹ma/ bo¹ys¹i n'raznujut'
otk¹rit'ije/ yak¹sho i¹st¹relnut'/ to¹iz¹ra¹ketni^eca// z'imo¹/ druge/ d'elo/

л'удей/ мен'че/ хоч' о'хота ї'луч'а/ бо на'пушн'ого зв'ір'а// і'дем/ з'нач'іт'/ на
 о'хоту ў'досв'іта// за'ран'і ў'же р'ішим/ ч'и'цепом/ ч'і'п'ід'ковоју/ ї'ку'доју
 і'ти/ буди'м// хара'шо/ як/ номи'р ў'кубл'і// тепло/ при'ятно/ но'можі'ш
 і'зас'нут'// о'хотни'к'іў/ може бут' не'ба'гато/ то'ді нан'і'мајім л'удей
 ў'за'гоншч'и'еки/ бу'ва/ зага'н'а так/ шо'ли'сак ч'и'за'јец і'дут' пр'ам на'штик/
 з'лавне ст'р'ілку/ тої/ шо'стр'і'л'а/ не'про'мазат'// а'коли/ доўго н'і'ч'о не'ма/
 а по'том шос'/ вискоч'е на'ко'нец'/ та'ка коно'нада нач'и'на'їц'а/ не'даї бог//
 по'том як'нач'і'нут' розби'рац'а/ хто ч'ім стр'і'лаў/ хто но'л'оўкой/ хто чим//
 шо'б'узнат' ч'і'я// хот'а бу'ва'ї биз ц'ого// і'як'ві'вистр'ілом підн'і'ма јіх/ і'во'ни
 друг за'д'ружкої пр'ам на'нас/ 'т'іки не'ризара'жат' ў'сп'і'ваї// с'к'іки бит'
 не'можна/ ка'н'ешно/ це у'же бракон'ї'єрство// но'тої год јіх розви'лос'а
 'бозна с'к'іко/ шо'у'сих'би ў'с'о раўно не'не'ри'били'б// заїц'ам шо'з'і'ма/
 шо'л'іто/ 'ї'сти наї'дут' ў'с'і'гда/ з'голоду не'по'дохнут'// то'ў'л'і'сах
 з'в'ір'ам 'вашко/ о'собе'но со'хатому 'лос'у/ бе'з'корма/ бе'з'п'ід'кормки/
 аж'н'і'як// то'го 'јегер 'мус'іт' соло'нец' на'полн'ат'/ або'г'і'лок чи'с'іна
 ў'на'в'ес на'ложуват'/ хоч'де т'і 'јегер'і шчас/ ше'ї'істре'бл'ајут'/ шо'к'із/
 шо'лос'ів/ од'наково/ чи'зак'ритий се'зон/ чи'отк'ритий//]

Записала Громко Тетяна Василівна в 1994 році
 від Петрова Павла Івановича, 1916 р. н., освіта 2 класи,
 у с. Піщаний Брід Добровеличківськ.р-ну

У сучасних українських говорах відбуваються різноманітні процеси, пов'язані з функціонуванням діалектної лексики. Учитель має бути спостережливим, щоб визначити в мовленні місцевих жителів певні тенденції. Найважливішими з них є ті, що пов'язані із процесами взаємодії літературної мови і територіальних діалектів.

Опрацювання лексики говірок буде ефективним, якщо використати сучасні засоби наочності. Учитель заздалегідь може підготувати малюнки і фотографії (або навчальну презентацію) предметів, які в тій чи іншій місцевості

мають назву, відмінну від літературної, що допоможе з'ясувати особливості реалій та відповідних говіркових назв:

1. Як називаються предмети, зображені на малюнках і фотографіях?

2. У якій галузі народного господарства, матеріальної культури вони використовуються? З якою метою?

3. Як називаються ці предмети у вашому селі?

Щоб школярі краще запам'ятовували літературні слова, можна виготовити таблицю такого зразка.

Розрізняй літературні й діалектні слова!

бургело	джерело
віхоть	щітка
дохтор	лікар
дзюрка	дірка
кавалерка	побачення
кукуруза	кукурудза
сахарь	цукор
хверма	ферма

Добираючи лексику для подібної таблиці, необхідно враховувати мовні особливості конкретної говірки, частотність уживання певних слів у мовленні учнів. Окрім цього, слова обов'язково потрібно періодично змінювати.

У старших класах вивчаються діалекти української мови на порівняно вищому науковому рівні. Учні довідуються про лексичні, фонетичні та морфологічні особливості північних (поліських), південно-західних і південно-східних говорів. Щоправда, у підручниках з української мови, навіть у профільних, відомості про зазначені діалектні системи викладені стисло.

Останнім часом спостерігається тенденція до активного поповнення лексичної системи говорів літературними елементами. Цьому сприяють насамперед позамовні фактори: зміни у розвитку суспільного виробництва, запровадження різних форм наукової організації праці, поява нових засобів виробництва. Важливу роль у цьому процесі відіграють також підвищення освітнього рівня людей, свідоме ставлення їх до культури мовлення.

Робота з говірковою лексикою проводиться і **під час вивчення фонетики, морфології, синтаксису**. В умовах діалектного оточення досить часто вчителів доводиться виправляти лексичні діалектизми в учнівських письмових творах, переказах та ін.

Під час опрацювання розділу «Фонетика» в умовах місцевої говірки, окрім відомих завдань з посібника Л. М. Симоненкової [11], учням можна запропонувати такі додаткові вправи:

1. Правильно прочитайте слова. Поясніть їхні значення. Як вимовляється звук [р] у літературній мові?

Крук – крюк, рад – ряд, бура – буря, рис – ріс, рій – рий.

2. Прочитайте слова, дотримуючись норм літературної вимови. Поясніть їхнє значення. Назвіть у словах ненаголошені голосні. Як вимовляються ці звуки у вашій місцевості?

Перо, милий, розуміти, село, живий, кожух, дорога, великий, береза, годівниця, молодий, записати, прочитати, загорнути, зозуля, голубка, корова, вітерець, беззахисний, пересипати, веселий, вибирати, чемодан.

Труднощі виникають у роботі з діалектною лексикою і під час вивчення розділу «Морфологія». Досить часто трапляються випадки, коди звучання і значення слів різних частин мови у говірковій мові інші, ніж у літературній. Тому доцільно виконати, наприклад, такі вправи:

1. Поясніть значення поданих слів. Замініть їх відповідниками з літературної мови. Визначте рід, число, відмінок дібраних іменників.

Одежа, голій, тюль, рояль, ступінь, мониста.

2. У поданих реченнях знайдіть іменники першої відміни. Правильно прочитайте їх. Як би вимовляли ці слова жителі вашої місцевості?

1. Над сизою від роси долиною все нижче опускався вечір, пригинаючи молодика до неясних обрисів хат (М. Стельмах) 2. Настала весна: зазеленіли верби над Россю: зазеленіла трава над берегами (І. Нечуй-Левицький). 3. Правда кривду переважить (Нар. тв.). 4. У школі живе багатівікова культура

твоєї Вітчизни (В. Сухомлинський). 5. Він любив землю, як пташка повітря, риба – воду (М.Коцюбинський). 6. Прилинув вітер, і в ясній хатині він про весняну волю заспівав (Леся Українка). 7. Невеличкі гіллячки височезних верб, мов тирчаки бур'яну, визирають з-під снігу (М. Коцюбинський). 8. Хто в темряву дивиться, той од світла кривиться (Нар. тв.).

3. З'ясуйте, які з поданих прикметників, займенників є літературною нормою, а які – діалектним варіантом?

Доброю, синьою, літньою; молодов, файнов, білов; малом, жовтом, моводом (молодою); зеленой, скупой, чорной, синьой (орудн. відм.); міні, міні, мні, тубі, мені, субі (дав. відм. одн.), до його, до йейі, до неї (род. відм. одн.).

4. До наведених нижче прикладів говіркових займенникових форм доберіть відповідні літературні: *сей, ся, тая, тамтої, тамті, мого, свого, твого, мої, твеї, свої* (род. відм.), *мому, свому* (дав. відм.), *мею, твею, своєю* (орудн. відм.)

5. Доберіть синоніми до іменників: *ходити, дорога, боротьба, земля, жити, буря, сум, сміливий, визволяти, швидко, розумний, думати, великий, безмежний*, уникаючи слів-діалектизмів.

6. Напишіть твір-мініатюру на тему «*Жива народна мова мого рідного краю*». Після виконання завдання з'ясуйте, до яких слів з вашого твору можна дібрати відповідники з місцевої говірки.

Як помічено вчителями, в усному і писемному мовленні учні допускають порівняно небагато помилок синтаксичного характеру, пов'язаних з впливом діалектною оточення. Інколи вони неправильно вживають підмет чи присудок, означення, обставину. Специфіка будови складного речення нерідко з говірки переноситься у літературне мовлення учнів. Отже, робота з діалектною лексикою повинна продовжуватися і під час вивчення синтаксису. Щодо цього корисним буде порівняння говіркових текстів з літературними.

З учнями старших класів бажано практикувати написання невеликих рефератів, наприклад, на такі теми: «*Мова мого села*», «*Як ми розмовляємо*»,

«Моя порада товаришеві про те, як правильно говорити», «Яких слів у нашій мові слід уникати», «Чим красива наша мова», «Для чого потрібно знати правила граматики» та інші. Кожен учень обере якийсь один напрям роботи, наприклад, наголос у рідній говірці й наголос, передбачений нормами граматики; вимова пом'якшених приголосних у говірці й у нормованій мові; вживання іншомовних слів у мові селян і їх граматична норма; активність суржикових слів у мові жителів села та їх відповідники в українській мові.

Багато питань, пов'язаних із вивченням лексики говірок, можна розглянути **на заняттях лінгвістичного гуртка**. Школярі проникнуть у таємниці діалектної лексики і семантики. У них з'явиться бажання вивчити мовні джерела рідного краю. Учителеві необхідно спрямувати зусилля учнів на пошук шляхів пізнання говірок, щоб, як відзначав відомий діалектолог М. В. Никончук, «навіки закарбувалися в серці і в пам'яті хвилини, коли почується рідне слово, прийде розуміння його значення і безмірної вартості для скарбниці духовної культури близьких людей як маленької частини всієї культури української нації» (з виступу вченого на Республіканській діалектологічній нараді).

Добре, якщо на заняттях лінгвістичного гуртка в школі учні розглядають мовні явища, які вивчаються на уроках. Діти розширюють знання про літературну мову і особливості взаємодії її з мовою говірок. На заняттях мовного гуртка можна проводити різні цікаві види роботи з діалектною лексикою.

Сьогодні продовжується збирання діалектної лексики, що проводиться в руслі реалізації загальнодержавної комплексної програми, спрямованої на створення Лексичного атласу української мови та Словника українських народних говорів. У зв'язку із цим перед учителем-філологом відкривається широка перспектива для активної практичної діяльності в галузі діалектології. Запис мовного матеріалу українських говірок передбачає глибоке вивчення народної лексики різноманітних тематичних груп. Члени гуртка одержують

підготовлене вчителем завдання, за яким вони записують лексику землеробства, тваринництва, будівництва, назви, пов'язані з транспортом і комунікацією, побутом, народними промислами, звичаями, іграми, розвагами, обрядами, повір'ями та ін. На заняттях лінгвістичного гуртка учні опрацьовують зібраний за темами діалектний лексичний матеріал і під керівництвом учителя укладають словник рідної говірки. Такий словник знадобиться під час вивчення різних питань шкільного курсу української мови. Вивчення лексики за пропонованою програмою дасть змогу зробити більш детальний аналіз сучасного стану живого діалектного мовлення, класифікувати територіально, бачити інтерференцію між спорідненими діалектами, оцінити вплив літературного мовлення на діалектне, відмежувати загальномовне, інтердіалектне від вузьколокального.

У наш час кафедра української мови не може забезпечити консультацій для вчителів української мови щодо збирання й вивчення діалектної лексики в рамках їхнього стажування, підвищення кваліфікації. Автор цієї статті має значний досвід у збиранні й класифікації діалектного матеріалу, наприклад розробка «Місцевий діалектний матеріал» на сторінці Вікі КДПУ [7]. Нами розроблений проект «Жива народна мова Кіровоградщини», який передбачає навчити збирати діалектні матеріали відповідно до сучасних вимог, систематизувати, класифікувати й лінгвістично інтерпретувати їх. Сподіваємося на співпрацю з учителями-словесниками з усієї Кіровоградщини. Допоки така робота проводиться зі студентами факультету філології та журналістики в рамках навчального процесу курсу «Українська діалектологія», а також навчальної лінгвістичної (діалектологічної) практики.

Збирання й наукова класифікація діалектного матеріалу має свою традицію: свого часу це було предметом наукового захоплення нашого вчителя – доцента **Поляруш Тамари Іванівни** – і, як результат, зібраний під її керівництвом матеріал (а це опис сотень говіркових систем Кіровоградщини та з інших областей України) використовується для укладання діалектних

словників [5], монографій [4], ономастичних видань [10], Лексичного атласу української мови, у лінгводидактиці вищої школи (в курсах української діалектології, сучасної української літературної мови, при написанні наукових робіт) [9, с. 373]. Вдячні учні, а нині вже доценти продовжують цю благодатну роботу, адже в значущості таких матеріалів як діалектологічних описів, студій (це межі середньонаддніпрянського і степового говорів, степового говору південно-східного та подільського говору південно-західного наріч) переконувати не доводиться.

Таким чином, на сьогодні перед збиранням діалектного матеріалу вже не ставиться лише навчальна мета [12, с. 54]. Одним із важливих завдань сучасної вищої школи в Україні повинна стати участь учнів, студентів, учителів у реальних наукових розробках. Відділ діалектології Інституту української мови НАН України координує всеукраїнський діалектологічний темарій, актуальні методи збирання матеріалу (діалектна текстографія, фонографія, лексикографія). У діалоговому просторі сучасного села можна поглибити уявлення про духовно-матеріальну культуру різних регіонів України [13, с. 15], детальніше знайомитися з основними лексико-граматичними і фонетичними особливостями діалекту, виробити основні навички обробки, аналізу автентичного матеріалу, наочно опанувати метод картографування мовних фактів та психологію діалектного спілкування [15, с. 8]. Отже, зібраний діалектний матеріал не лише розширить емпіричну базу української діалектології загалом, а й дасть початок новим проектам, блогам, наприклад, «Говірка мого села», «У нас в селі говорять».

Позитивних наслідків можна досягти лише тоді, коли вивчення лексики говірок проводиться постійно й систематично, коли ця робота має різноманітні форми. Ознайомлення з народнорозмовною лексикою може мати зв'язок з навчально-виховною діяльністю як усього педагогічного колективу школи, так і земляків, людей, які щиро цікавляться етимологією, культурою мови та ін. Саме за таких умов дослідження місцевої діалектної лексики й учні, й учителі

зможуть глибоко вивчити словник рідної говірки, ознайомитися з особливостями розвитку матеріальної й духовної культури краю.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Богдан С. Мовлення українських дітей і всесвіт рідного слова / С. Богдан // Дивослово. – 1996. – № 4. – С. 16–21.
3. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1990. – 269 с.
4. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Т. В. Громко ; відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград, 2000. – 172 с.
5. Громко Т. В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш. – Київ ; Кіровоград, 1999. – 224 с.
6. Дика Н. Поняття культури мовлення учнів / Н. Дика // Дивослово. – 2002. – № 2. – С. 50–51.
7. «Місцевий діалектний матеріал» – Електронні дані. – [Кіровоградський держ. пед. ун-т]. – Режим доступу : [www.wiki.kspu.kr.ua/index.php/ Портфоліо_з_теми_«Місцевий_діалектний_матеріал»_Громко_Тетяна#](http://www.wiki.kspu.kr.ua/index.php/Портфоліо_з_теми_«Місцевий_діалектний_матеріал»_Громко_Тетяна#). – Назва з екрану.
8. Нагребельна Л. Літературна мова і місцевий діалект / Л. Нагребельна // Дивослово. – 1996. – № 9. – С. 57–58.
9. Поляруш Т. І. Мікротопонімія і місцевий лінгвальний контекст / Т. І. Поляруш // Studia Slovacistica. – Вип. 10: Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 372–384.
10. Словник мікрогідронімів України : Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина : словник / ред. О. П. Карпенко ; уклад. І. М. Железняк, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш та ін. – К. : Обереги, 2004. – 448 с.
11. Симоненкова Л. М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів / Л. М. Симоненкова. – К. : Рад. школа, 1981. – 134 с.
12. Тищенко Т. М. Робота учителя-словесника в умовах місцевої говірки // Актуальні проблеми лінгвістики і лінгводидактики : зб. матеріал. загальноуніверситет. звітн. наук. конф. / Т. М. Тищенко. – Умань, 2000. – С. 53–55.
13. Тищенко К. Поки живі українські діалекти – живе Україна / К. Тищенко //

Дивослово. – 2002. – № 6. – С. 13–16.

14. Хом'як І. Взаємодія літературної мови і діалектів / І. Хом'як // Дивослово. – 2000. – № 10. – С. 12–14.

15. Шеремета Н. Вивчення лексики подільських говірок : методичні рекомендації / Н. Шеремета. – Кам'янець-Подільський, 2005. – 45 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Громко Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми діалектної лексики в українській мові, дослідження говірок Кіровоградщини, семантика народних географічних термінів.

УДК 378.4(477.65)

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ

БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ

Лариса ГУЦУЛ (Кропивницький)

У статті висвітлено досвід викладання дисциплін бібліотечно-бібліографічного циклу на факультеті філології та журналістики КДПУ імені В. Винниченка. Проаналізована роль цих курсів у становленні фахівця з бібліотечної справи та інформаційної діяльності. Курси «Бібліотечна справа (бібліотекознавство та книгознавство)», «Бібліографознавство», «Загальне бібліографознавство», «Каталоги» належать до циклу фундаментальних професійних навчальних дисциплін за напрямом підготовки «Філолог. Учитель української мови та літератури», спеціалізація «Шкільне бібліотекознавство». Акцентовано увагу на викладанні курсу «Каталоги», тому що саме бібліотечні каталоги є одним з дійових засобів пропаганди книг. Вони розкривають склад бібліотечних фондів, полегшують добір літератури та спрямовують інтереси читачів.

Ключові слова: бібліотечно-бібліографічні дисципліни, бібліотечна справа, бібліотекознавство, книгознавство, бібліографознавство, каталоги, комунікація, книга, книжкова справа.